

Verhalen vertellen

Over praten en vertellen: Marias

Over verhalen vertellen: Grøndahl

Over mythen: D'haen, Meeuse

Over levensverhaal: Heijne, Auster, Woolf

Wat we meemaken in de loop van de ons leven, willen we uitspreken in verhalen en deze vertellen aan anderen. Oude culturen gaven op deze wijze hun traditie en levensfilosofie door. In de moderne tijd vertellen we ons eigen levensverhaal om hierin de zin of de betekenis aan het licht te brengen of het gebrek hieraan. Ik vond een mooie uitleg van de betekenis van verhalen en literatuur bij de filosoof Charles Vergée:

'Het getal of het rationele argument kan greep op mensen geven, maar de weg van begrijpen naar begrip gaat via het luisteren naar hen en het horen wat hen beweegt en bezig houdt. De ander en zijn leven is een verhaal, geen optelsom. We kunnen heel veel te weten komen over anderen die ons bij al die opgestapelde kennis en papieren toch ver en vreemd blijven. Verhalen en literaire werken hebben vaak het effect dat we met plezier of pijn deelnemen aan een leven dat niet de onze is. Daardoor brengen ze een vorm van identificatie, inleven en begrip tot stand. Wij leren door literatuur anderen beter begrijpen en we hun emotionele reacties en gevoelens beter duiden. Romans en verhalen, reisverslagen en brieven, dagboeken en gedichten, ze zijn als deuren die ons de toegang openen tot andere werelden en tot de ander [...] In het verhaal kan ik meeleven met een jongen die op de Argentijnse vlakten opgroeit, en merken dat we dingen delen en samen belangrijk vinden. Ik blijf met anderen dingen te kunnen delen en gemeenschappelijk te hebben, zelfs met vijanden. Literatuur opent voor mij de mogelijkheid met anderen een tijd 'mee te gaan', me bijna bij hen aansluiten' (Vergeer Ch. 2008, 73).

Paul Auster (1947) - Een onsamenvattend en ondoordringend verhaal

Paul Auster (1947): Amerikaanse dichter, essayist, romanschrijver, is er van overtuigd, dat ons leven in de loop van de tijd steeds onsamenvatter wordt. Dat blijkt uit de vele verhalen die we gaan vertellen over onszelf. Niemand heeft toegang tot zichzelf en zal daarom zichzelf nooit kennen.

Onsamenvattend

'Ik denk, dat we allemaal ons leven alsof het een verhaal is. We houden ons vast aan de rode draad in dat verhaal. Zonder die rode draad zouden we uiteenvallen, verward raken, overvallen worden door zoveel tegenstrijdigheden dat we nauwelijks zouden kunnen bestaan. Die verhaallijn zorgt ervoor, dat we al die dingen uitsluiten die we niet belangrijk vinden, de leugens die we verteld hebben, het bedrog dat we hebben gepleegd, de stomme en kwetsende dingen die we tegen mensen hebben gezegd. De goede dingen die je gedaan hebt herinner je je en daarmee ga je verder. We redigeren onze levens op de een of andere manier, we schrijven ze'.

Ondoordringend

'Verscheidene weken wroette ik in mijn innerlijk, zoekend naar een begin. Elk leven is onverklaarbaar, hield ik mezelf alsmat voor. Hoeveel feiten er ook worden verteld, hoeveel details er ook worden gegeven, het wezenlijke laat zich niet beschrijven. Dat die en die hier geboren werd en daar naartoe ging, dat hij dit deed en dat, dat hij met die vrouw trouwde en die kinderen kreeg, dat hij leefde, dat hij doodging, dat hij die boeken had geschreven, die slag gewonnen of die brug gebouwd - dat alles zegt ons weinig. We willen allemaal verhalen horen en we luisteren er net zo naar als toen we jong waren. We

fantaseren in de woorden het echte verhaal en daartoe verplaatsen we ons in de hoofdpersoon en doen net of we hem kunnen begrijpen omdat we onszelf begrijpen. Dat is een misvatting. Misschien bestaan we voor onszelf, soms hebben we zelfs een vaag idee wie we zijn, maar in feite weten we nooit iets zeker en naarmate ons leven voortschrijdt worden we alsmaar ondoorgrondelijker voor onszelf, alsmaar sterker bewust van onze eigen onsamenhangendheid. Niemand kan de grens tussen zichzelf en een ander overschrijden, om de eenvoudige reden dat niemand toegang heeft tot zichzelf' (Auster P. 1989, 61).

Christine de D'haen (1923-2009) – de meest oorspronkelijke vorm

Volgens Christine de D'haen, Vlaamse dichteres en prozaschrijfster, zijn de mythen de meest oorspronkelijke vorm om zich met de oorsprong en bestemming van de mens bezig te houden.

'De mythen waren voor iedereen toegankelijk, elk ongeleerd mens bezat een rijkdom aan beelden en verhalen die hem verschijnselen bevredigend verklaarden, bezielden, kleurden. Het mythische wereldbeeld is nu door het wetenschappelijke vervangen maar voor de ongeleerde mens is dat niet verstaanbaar. Daardoor is een ongestudeerd mens nu zoveel armer, weet niets, beleeft niets waardevols, blijvends, zinvol's' (D'haen C. 2004. 647)

Jens Christian Grøndahl (1959) - Verhalen vertellen

In zijn bundel essays 'Drie stappen achteruit' bekijkt Jens Christian Grøndahl, Deense romanschrijver en essayist, het proces van het schrijven van gedichten en romans.

'Verhalen vertellen is verbonden met een gevoel van verlies. Als het te laat is en je de dingen achter je hebt gelaten, de beslissende momenten en ontmoetingen die je gevormd hebben, je daden, nederlagen, pijn en verrukking, als dat allemaal verleden tijd is, als het blinde toeval en de gedurfde vrijheid veranderd zijn in iets wat onvermijdelijk lijkt – dan pas begin je te schrijven. Ook als je jong bent en je eerste gedichten schrijft, doe je dat met een sterk gevoel voor de wisselwerking in de tijd tussen verlies aan de ene kant en hoop of vrees aan de andere. Dat wat er niet meer is en dat wat komen gaat' (Grøndahl J. 2008b, 11, 163).

Bas Heijne (1960) - De onthechte blik

Het verhaal over ons leven is ons wereldbeeld, dat betekenis geeft aan ons leven. Bas Heijne, filosoof, literatuurcriticus, ziet heel scherp, dat we de essentie van ons leven pas onder ogen krijgen bij een onthechte blik. Het bijzonder aan een onthechte blik is, dat het een gevoel van verbondenheid geeft met mensen en dingen, 'een mystiek der zichtbare dingen'.

'Een mens heeft een verhaal nodig wanneer het erop aankomt zijn leven een praktische vorm te geven. Anders gezegd: het verhaal, zijn wereldbeeld, geeft het leven voor hem betekenis. Maar de losgemaakte, onthechte blik laat je de essentie ervan zien. De wereld van Lester Burnham blijft hetzelfde, er is geen sprake van maatschappelijke

omwentelingen, van een radicale ommekeer; zijn vrouw is nog altijd zijn vrouw, zijn huis zijn huis, zijn vergankelijk lichaam zijn lichaam. Maar dat alles is nu niet doods meer, vastgenageld aan een bestaan zonder resonans. Wat hij voelt is verbondenheid met wat hij waarneemt. Ineens ervaart hij, zoals Couperus het in De stille kracht noemt, de mystiek der zichtbare dingen, losse beelden als verschijningen, een mensenhand, een knijper aan een waslijn, een opwaaiende plastic zak – heel die overweldigende schoonheid van dingen die zo onverbiddelijk koud en hard en dood zijn wanneer je oog ze niet tot leven weet te wekken’ (Heijne B. 2004, 89-90).

Javier Marias (1951) - Onophoudelijk praten en vertellen

In de roman ‘Jouw gezicht morgen’ van Javier Marias, Spaanse romanschrijver, mijmert Peter Wheeler, een vriend van Deza, hoofdpersoon uit de roman, over de uitbundigheid van de taal. De taal kan aan niemand ontnomen worden, zelfs niet aan de allerarmsten.

Onophoudelijk praten

‘Mensen praten onophoudelijk en vertellen zonder zelfs maar te beseffen wat ze aan het doen zijn, welke oncontroleerbare mechanismen van bedrog, misverstand en chaos die rampzalig kunnen uitvallen ze in werking stellen, ze praten onophoudelijk over de anderen en over zichzelf, en ook over de anderen als het over zichzelf hebben en ook over zichzelf als ze het over anderen hebben. Dat aanhoudende vertellen wordt soms gezien als een transactie, hoewel het zich altijd en met succes vermomt als geschenk (want bij elke gelegenheid heeft het daar iets van) en het vaak eerder omkoping is, of het restant van een of andere schuld, of een vloek die naar het hoofd van een bepaalde persoon wordt geslingerd of misschien naar het noodlot dat overhaast geluk of onheil moet brengen, of de munt die sociale betrekkingen en gunsten en vertrouwen en zelfs vriendschappen moet kopen, en vanzelfsprekend seks (Marias J. I, 2005, 15).

Een leven vertellen

‘Want aan het einde van elk min of meer lang leven, al was het nog zo eentonig, nietszeggend, grijs en zonder grote veranderingen, zullen er altijd te veel herinneringen en te veel tegenstrijdigheden zijn, te veel dingen waarvan je afstand doet en te veel weglatingen en wijzigingen, veel stappen achteruit, veel vlaggen gestreken en ook te veel trouweloosheid, dat is zeker. En het is niet gemakkelijk om dat allemaal te ordenen, zelfs niet om het aan jezelf te vertellen. Te veel opeenstapeling. Te veel ruw materiaal op een hoop gegooid en tegelijk verspreid, te veel voor een verhaal, zelfs voor een verhaal dat alleen maar gedacht wordt. En dan hebben we het nog niet over de ontelbare dingen die in de blinde vlek van het oog terecht komen, elk leven is vol van letterlijk onzichtbare episodien, een mens weet niet wat er gebeurd is omdat hij het doodgewoon niet heeft gezien, er was geen mogelijkheid om het te zien, een groot deel van wat ons raakt en wat bepalend voor ons is blijft verborgen, het heeft zich – hoe zal ik het zeggen- niet aan ons vertoond, zich aan onze blik onttrokken, de juiste invalshoek ontbrak. Het leven kan niet verteld worden, en het is merkwaardig dat de mensen zich gedurende alle ons bekende

eeuwen daarmee hebben bezig gehouden, vastbesloten waren om te vertellen wat niet verteld kan worden, of het nu is in de vorm van een mythe, een episch gedicht, een kroniek, annalen, akten, legendes of heldendichten, door blinden gezongen romances of balladen, in die van een evangelie, een boek met heiligenlevens, een geschiedenis, een biografie, een roman of een grafdicht, een film, een ontboezeming, memoires, een reportage, wat dan ook. Het is een tot mislukking gedoemde onderneming die ons misschien minder goed dan kwaad doet. Soms denk ik dat het beter zou zijn de gewoonte op te geven en de dingen zonder meer hun gang te laten gaan. En dat ze zich daarna stil zullen houden' (Marias J. 2005, I, 105-106).

Zelfs de allerarmsten onder ons

'Dat kan men hen niet ontnemen, het spreken, de taal, wellicht het enige wat ze hebben geleerd en wat ze kennen, waarvan ze zich bedienen om zich tot hun kinderen of hun geliefden te wenden, waarmee ze grappen maken, beminnen, zich verdedigen, troosten, bidden, hun hart uitstorten, smeken, aandringen redden en overtuigen,, en waarmee ze ook verzieken, opruien, haten, meined plegen, beledigen, vervloeken, verraden, omkopen, zichzelf kwellen en zich wreken. In mindere of meerdere mate beschikt iedereen er over, de koning zowel als zijn vazallen, de priester zowel als zijn gelovigen, de maarschalk zowel als zijn soldaten. Daarom bestaat de gewijde taal, een taal die niet aan iedereen toebehoort en die niet bestemd is voor mensen maar voor godheden. Men vergeet echter dat zowel God als de goden ook praten en luisteren volgens ons oude en wellicht al zieltogende geloof (wat zijn smeekbeden anders dan gebeden, woorden lettergrepen), en die gewijde taal wordt uiteindelijk ontcijferd en geleerd, alle codes kunnen ontcijferd worden, vroeg of laat, en geen enkel geheim zal dat eeuwig blijven (Marias J. dl. I, 2005, 348-349).

Piet Meeuse (1947) - De mythe

Piet Meeuse, Nederlandse filosoof, essayist, vertaler, ziet het vermogen om je eigen grenzen te kunnen overschrijden, van jezelf te kunnen verschillen, als het meest wonderlijke vermogen dat wij hebben.

'Dit vermogen tot transcenderen (want dat is het: het overschrijden van je eigen grenzen in ruimte en tijd, het vertoeven in een imaginaire wereld) is ongetwijfeld het wonderlijkste vermogen waarover mensen beschikken. Het is het vermogen om van jezelf te verschillen en de fysieke beperkingen van ruimte en tijd op te heffen – in taal. Dat aan dat vermogen oorspronkelijk een magische kracht werd toegekend, en een religieuze betekenis, ligt voor de hand. Het verhaal in zijn oudste vorm, de mythe, genoot de onaantastbare autoriteit van een openbaring, en het vertellen, of beter: reciteren ervan was dan ook een sacrale, rituele handeling. Een collectieve aangelegenheid' (Meeuse P. 1992, 28).

Virginia Woolf (1882-1941) - Te nauw kader

Virginia Woolf: Engelse romanschrijfster, essayiste, laat in één van haar romans de hoofdpersoon het volgende zeggen: ook in onszelf zijn er zoveel verborgen diepten, dat één verhaal over ons leven een te nauwsluitend kader zou zijn.

‘Als ik dus hier aan deze tafel tussen mijn handen de geschiedenis van mijn leven gestalte wil geven en haar als een afgerond geheel voor u neerzet, moet ik mij dingen herinneren die in de verte, in de diepte verloren zijn gegaan, verzonken in een van die ontelbare levens, deel ervan geworden; ook dromen, dingen om mij heen, en mijn bewoners, de oude half verstaanbare geesten, die alsmaar rondspoken overdag en 's nachts; die zich in hun slaap omdraaien, die hun verwarde kretten slaken, die hun spookvingers uitsteken en mij vastgrijpen als ik probeer te ontkomen -de schaduwen van mensen die je had kunnen zijn; vormen van het ongeboren zelf. Dan is er nog een oude beestmens, een wilde, een harige man die zelf met zijn vingers in snoeren ingewanden wroet; en schrokt en boert; wiens spraak de taal van de keel, van de buik is -en hij is hier’ (Woolf V. 1985, 280).